

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ

Катедра „Библистика“

Христологичният химн в Посланието на св. апостол Павел до филипяните 2:5-11

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на
образователната и научна степен „доктор“

Професионално направление 2.4. „Религия и теология“ –
Научна специалност „Свещено Писание на Новия Завет“

Докторант:

Георги Иванов Боев

Научен ръководител:

Проф. дбн Емил Трайчев Стоянов

София, 2018 г.

Дисертационният труд съдържа 187 печатни страници.

Представен е в списък на съкращенията, предговор, увод, три основни глави, заключение, библиография и приложения. Научният апарат включва 370 бележки под линия.

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД.....	3
1. Актуалност на темата за христологичния химн във Фил. 2:5-11	3
2. Цели и задачи и на изследването	4
3. Предмет и обект на изследването	5
4. Основна хипотеза.....	5
5. Методи на изследването.....	6
6. Кратки бележки върху историята на изследването на христологичния химн в Посланието на св. апостол Павел до филипяните 2:5-11.....	7
ОСНОВНА ЧАСТ	8
1. Исагогически сведения за Посланието на св. апостол Павел до филипяните.....	8
1.1. Авторство и интегритет на посланието	8
1.2. Място и време на написване на посланието.....	9
1.3. Исторически сведения за град Филипи.....	11
1.4. Църквата във Филипи по времето на св. апостол Павел.....	13
1.5. Цели и основни теми в Посланието на св. апостол Павел до филипяните.....	13
2. Христологични химни в Новия Завет.....	14
2.1. Понятието „химн“	15
2.2. Христологични химни в Новия Завет (Кол. 1:15-20, 1 Тим. 3:16, Фил. 2:5-11).....	16
3. Екзегетически анализ на христологичния химн в Посланието на св. апостол Павел до филипяните 2:5-11	17
3.1. Идеен фон на христологичния химн във Фил. 2:5-11.....	17
3.2. Екзегетически анализ на Фил. 2:5-11	23
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	31
ПРИНОСНИ МОМЕНТИ.....	36
ПУБЛИКАЦИИ.....	37

УВОД

1. Актуалност на темата за христологичния химн във Фил. 2:5-11

Темата за христологичния химн във Фил. 2:6-11 се отличава с висока степен на актуалност, за което свидетелства многообразието от изследвания, посветени на нея.

Още от най-ранните години на Църквата до днес, този пасаж, разказващ за понижението на Господ Иисус Христос и последвалото Му възвисяване, има ключова роля както за богословието, така и за ежедневиия начин на живот на вяващите. Важността му до голяма степен се определя както от христологичното съдържание в него, така и от функцията, която този пасаж изпълнява в посланието на св. апостол Павел до филипяните, а и до нас.

В епохата на древната църква основният интерес към Фил. 2:5-11 е бил насочен в две посоки. На първо място, текстът е бил използван в споровете с различни еретични учения като доказателство за православно учение за Личността на Христос, т.е. изпълнявал е апологетична функция. Другата посока е била в чисто практически аспект – използван е като модел за подражание, който вяващите е трябвало да следват, т. е. функционира е парадигматично.

След Реформацията и възхода на текстовата критика и последвалата либерална богословска мисъл, тези две функции са подложени на преосмисляне, в следствие на което се наблюдава пренасочване на изследванията и отстояване на тезата, че този пасаж изпълнява керигматична функция, т. е. че той не е предназначен да изгради модел за подражание, а да проповядва Благовестието Христово. Това от своя страна предизвиква нови дискусии между библейските изследователи, част от които прегръщат идеята историята за Христос да се разглежда като керигма (повечето от застъпниците

на тази идея работят в средата на 20 век), докато други, привърженици на по-традиционните възгледи, се опитват да ги адаптират към новите дебати. Така в началото на 21 век повечето изследвания възраждат старите възгледи, но те вече се разглеждат в контекста на риторичния анализ. Парадигматичната функция на пасажа отново заема водеща позиция, но извеждането е въз основа на осмислянето на Посланието до филипяните като увещателна риторика, чийто интегрален момент е наличието на положителни примери, с цел подсилване на мотивацията на аудиторията.

Фил. 2:5-11 продължава да представлява интерес за библеистите и е необходимо осмислянето на този пасаж както богословски, така и по отношение на целта, с която е даден от св. апостол Павел не само на неговите първоначални слушатели, но и на нас, вярващите от 21 век. Особено актуално е разглеждането на този пасаж за българската библеистика, тъй като въпреки своята значимост той остава недостатъчно изследван от българските библеисти.

2. Цели и задачи и на изследването

Целта на настоящото изследване е да се достигне максимално близо до първоначалния замисъл, вложен в христологичния химн от първоначалния му автор, и да се предложат начини, по които той да бъде отнесен към живота на християните от нашето време в тяхното ежедневно практикуване на вярата.

За да се постигне тази цел, е необходимо да се изпълнят няколко задачи: реконструкция на първоначалната историческа обстановка, към чиито условия е отнесен този пасаж; очертаване на идейния фон на текста; осъществяване на екзегетическо изследване върху гръцкия текст на пасажа; критичен анализ на някои от най-значимите съвременни изследвания върху темата до този момент и проверка на патристичните сведения по въпроса; установяване на функцията

на пасажа и актуализирането ѝ спрямо съвременните условия и предизвикателства пред Църквата.

3. Предмет и обект на изследването

Обект на изследването ще бъде перикопът от Посланието на св. апостол Павел до филипяните 2:5-11 и от друга страна, поради факта, че този перикоп се възприема от широк кръг съвременни изследователи като христологичен химн, ще бъде разгледана и хипотезата за наличието на христологични химни в Свещеното писание на Новия завет.

Предмет на изследване ще бъде библиистичната литература както от нашето съвремие, така и от патристичния период на Църквата. Понеже тази литература е необятна, се налага ограничение на критичния анализ върху нея, като ще бъдат засегнати най-вече значимите изследвания по въпроса и коментари върху Посланието до филипяните, които се отличават със задълбочен екзегетически прочит. Ще бъдат разгледани определени статии и публикации, които обръщат сериозно внимание върху отделни аспекти от текста.

4. Основна хипотеза

Основната хипотеза е, че перикопът от Посланието на св. апостол Павел до филипяните 2:5-11 може да бъде разглеждан като „химн“ само в смисъл на възвишена поетична проза, но не и като действителен химн, водещ началото си от литургията на древната Църква.

Функцията, която този възвишен пасаж изпълнява в корпуса на цялото послание, е да бъде парадигма за начина на мислене и отношение, което филипяните трябва да възприемат в себе си и сред събранието си. Ако трябва да се търси аналогия, то такава би могла да бъде мисленето и отношението на преданост и взаимопомощ характерно за римските граждани на Принципата

към техния император и полис, но осъзнавайки, че те принадлежат към Царство, по-велико от Римската империя, и са поданици на Цар, много повъзвисен от императора. Мисленето и отношението им трябва да бъде настроено според мисленето и смиреното отношение на техния Господ Иисус Христос, отказал от статута Си на равенство с Бога и всички следващи от това привилегии, за да се понижи и унижи дори до степента на кръстна смърт, заради спасението и добруването на тези, които вярват в Него. В това Негово смирено и покорно отношение може да се видят алюзии към песента на Служителя Господен в Книгата на св. пророк Исаия.

5. Методи на изследването

Методите, избрани за настоящото изследване, са тези, които се отличават като най-подходящи за постигането на възможно най-близкото разбиране на първоначалния смисъл на автора на разглеждания пасаж, насочен към неговата първоначална аудитория.

Методи на историко-граматическата екзегеза

Основните методи, приложени за формулирането и обосноваването на тезата, заложена в това изследване, са методите на историко-граматическата екзегеза.

Същността на тези методи се състои в опита за реконструкция на първоначалния исторически контекст на автора и неговата аудитория, съчетан с внимателното вникване в граматическия контекст на оригиналния език, на който е написан текстът, обект на изследването. Като основни методи в настоящата дисертация са използвани историческата критика, литературната критика и критиката на формата.

Освен тях, като водещи методи са използвани риторичната критика (Rhetorical criticism) и критиката на устното предание (Oral biblical criticism).

Риторична критика и критика на устното предание

В своята същност тези методи разглеждат книгите и посланията от Новия Завет като предназначени за хора, живеещи в епоха, която възприема информацията преди всичко чрез устното предание. Поради тази причина се счита, че новозаветните книги и послания се възприемат предимно чрез слушане от страна на своите първични реципиенти и не преобладава възприемането на информацията чрез нейното прочитане от тяхна страна. Друга основна предпоставка при тези методи е преобладаващо колективният аспект на комуникацията, т. е. приема се, че главният приемник на посланието е преди всичко църковната общност.

Структурата и аргументацията на новозаветните послания обслужват полесното им възприемане чрез слушане от страна на аудиторията, което налага и определени риторични похвати – наличието на примери (парадигми), повторения, паралелизъм, хиазъм и др.

От друга страна, риторичната критика и критиката на устното предание признават по-силното влияние на гръко-римския свят в начина на формиране и структуриране на аргументацията.

6. Кратки бележки върху историята на изследването на христологичния химн в Посланието на св. апостол Павел до филипяните 2:5-11

Историята на изследването на този пасаж е дълга и не е възможно тя да бъде обхваната напълно. Затова само са щриховани някои важни моменти от нея. Историята на тълкуването на текста е разделена на четири основни периода: Светоотечески период (I-VIII в.); Средновековен период (VIII-XVI в.); и Нов период (от XVI в. насам), в рамките на който са разграничени тълкуването на първите реформаторски богослови (Мартин Лутер и Жан

Калвин и Еразъм Ротердамски) и тенденциите за тълкуване на разглеждания текст през XX и XXI век.

ОСНОВНА ЧАСТ

1. Исагогически сведения за Посланието на св. апостол Павел до филипяните

Тук са разгледани основните въпроси, свързани с авторството и интегритета на посланието, времето и мястото на написването му, културно-историческата обстановка на град Филипи по времето на св. апостол Павел, както и опит да се реконструира първоначалната аудитория на църквата, към която е отправено посланието.

1.1. Авторство и интегритет на посланието

Въпросът с авторството и интегритета на Посланието към филипяните не среща единодушие сред съвременните изследователи. Теориите са разделени в няколко основни направления: подлагане под съмнение на авторството на св. апостол Павел върху посланието към филипяните в неговата цялост; подлагане под съмнение на авторството върху част от посланието – най-вече христологичния химн; приемане на пълното послание, включително и христологичния химн, като авторски текст на св. апостол Павел.

От друга страна, не съществува и единодушие по отношение на това, дали посланието на св. апостол Павел към филипяните е едно, или става дума за няколко послания, събрани в едно от неизвестен редактор.

Част от аргументите за отричане авторството на ап. Павел върху Фил. 2:5-11 е разбирането, че този текст представлява раннохристиянски химн, който е инкорпориран в посланието, а действителните му автори остават неизвестни. Аргументите в защита на тази теза включват лингвистичния анализ и

наличието на силна концентрация на *hapax legomenon*, наличието на *parallelismus membrorum*, хиазъм и др. Някои изследователи търсят произхода на този христологичен химн в църковни общности с юдейски произход, а други – в църковни общности от смесен или езически произход под влиянието на св. апостол Павел. Има и такива, които смятат, че той е създаден след времето на св. апостол Павел в гностична среда.

Един от най-силните аргументи за интегритета на Посланието до филипяните, отбелязан от повечето коментатори, е наличието на ръкописа P46, който е най-ранният ръкопис на Corpus Paulinum. Този ръкопис е датиран на около 200 г. сл. Хр. и съдържа цялото Послание до филипяните. Това е едно много ранно външно свидетелство, че приблизително 150 г. след написването на това послание то се е възприемало като едно цяло. Освен това нито един ръкопис, намерен досега, не съдържа дори и намек за раздробяването му на две, три или повече по-малки послания. В подкрепа на интегритета на посланието се явява и риторичната критика, която, приложена върху изследването на Посланието до филипяните, демонстрира цялостност и завършеност в структурата и развитие на аргументацията и съответно дава задоволително обяснение на промяната на тона, стила, както и на наличието на по-специфичен език на комуникация. Наличието на *hapax legomenon* и *parallelismus membrorum* не се счита като достатъчна предпоставка за приемането на пасажа като пред-Павлов химн, а като проява на специфични риторични похвати, целящи въздействие върху аудиторията.

1.2. Място и време на написване на посланието

Въпросите за мястото и времето на написване на посланието са тясно свързани помежду си. Това е така, защото ако бъде установено мястото на написване, то следва, че ще може да се добие представа и за самото време на

написване. Въпросът за мястото обаче, е доста сложен и няма единодушен отговор през последните години.

Дълго време Рим заема безапелационно първенство в предположенията на изследователите за мястото на написване на посланието, но тази хипотеза през последния век е оспорена от различни библеисти. Освен Рим, най-често се разглеждат като възможно място на написване Кесария и Ефес.

Аргументи за традиционната хипотеза, че посланието е писано от Рим, са следните: свидетелството от Деян. 28 гл. за двугодишното пленничество на св. апостол Павел в Рим, което дава достатъчно време за кореспонденцията между апостола и филипяните; изразът *ἐν ὄλῳ τῷ πραιτωρίῳ* и *οἱ ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας* във Фил. 1:13, 4:22, съчетан с директното споменаване, че св. апостол Павел е затворник (*τοὺς δεσμούς μου*) на място, където има общност от християни (1:14) и където има вероятност да срещне смъртна присъда (1:20, 2:17, 23); наличието на външни свидетелства от най-ранната християнска епоха, като това в Маркионовия пролог (2 век), където отново Рим е споменат като място на написване на това послание, както е засвидетелствано и в няколко ранни ръкописа (B1, 075).

Хипотезата за затворничеството в Кесария е подкрепена от следните аргументи: свидетелството във Фил. 1:7, където св. апостол Павел споменава своите окови (*δεσμοῖς*) и защитата и утвърждаването на благовестието (*τῆ ἀπολογία καὶ βεβαιώσει τοῦ εὐαγγελίου*), по-добре описва неговата опитност в Кесария, където той е от една страна окован, а от друга – държи няколко защитни речи срещу юдеите; свидетелството в Деян. 23:35, че св. апостол Павел е държан под стража в преторията на Ирод в Кесария (*ἐν τῷ πραιτωρίῳ τοῦ Ἡρώδου*), кореспондира по-добре със споменаването на *τῷ πραιτωρίῳ* във Фил. 1:13; свързването на текста със затворничеството в Кесария дава по-добро обяснение на позитивния тон на апостол Павел, че скоро ще бъде

освободен и ще посети филипяните, както и на агресивния му тон срещу юдействащи или юдеи във Фил. 3:2-6; към това се добавят съображения по отношение на по-бързата кореспонденция между Кесария и Филипи за сметка на по-бавна между Рим и Филипи.

На трето място, хипотезата за ефеското затворничество се опира на следните аргументи: в посланието може да се проследи неколнократна размяна на кореспонденция между св. апостол Павел и филипяните, която изисква доста повече време от двугодишния престой на св. апостол Павел в Рим; самият той свидетелства, че е затварян няколко пъти, като някои смятат, че има алюзия за ефеско затворничество в свидетелството му, че се е борил със зверовете в Ефес (1 Кор. 15:32); в 1 Климент 5:5 се споменава за седем затворничества на апостола, а апокрифните Деяния на Павел споменават, че той е бил в затвора в Ефес; по-добро обяснение на присъствието на Тимотей при апостола (Деян. 19:22, Фил. 1:1), откъдето Тимотей (1 Кор. 16:10 сравнено с Фил. 2:19-24) и апостол Павел (Деян. 20:1, 2 Кор. 1:8, 2:13 сравнено с Фил. 2:24) планират да пътуват към Македония и Гърция.

Въпреки аргументите на хипотезите за ефеско и кесарийско затворничество, хипотезата за римското затворничество на св. апостол Павел е много по-убедителна. От тази гледна точка евентуалното време на написване на посланието може да се определи малко след 60 г. или дори началото на 62 година сл. Хр. Хипотезата за Кесария би поставила момента на написването му около 57–59 г., а тази за Ефес съответно около 54–55 г.

1.3. Исторически сведения за град Филипи

Град Филипи възниква като тракийско селище, което в продължение на вековете се превръща в един от най-важните градове за Македонското царство на Филип II, а по-късно и на Александър Македонски. Истинският разцвет на

града идва с включването му към Римската империя, в рамките на която той се превръща в главен град на провинция Македония и колония след победата на Октавиан над Антоний.

Социално-културното развитие на Филипи може да се раздели на два основни периода: елински и римски.

Една от най-важните дати за града е 42-41 г. пр. Хр., когато в близост до него силите на Октавиан Август и Антоний побеждават Брут и Касий. Част от ветераните от войската са заселени във Филипи и градът е преименуван за възпоменание на победата на Антоний – *Antoni Iussu Colonia Victrix Philippensium*. Скоро обаче той отново променя името си: след като Октавиан Август побеждава Антоний, той преименува Филипи на *Colonia Iulia Augusta Philippensis*, указвайки по този начин новия статут на града като римска колония. Според този статут Филипи получава привилегията *ius italicum*, която го приравнява с градовете в Италия. Филипи започва да се ръководи според римските закони и се освобождава от директни данъци върху земите и гражданите.

В града има значително по-силно присъствие на римско население в сравнение с други градове от област Македония. Основният контингент се състои най-вече от бивши римски легионери. Въпреки че римляните все пак не са мнозинство сред населението във Филипи, те са най-влиятелните фигури, определящи облика на града, както и много от обичаите и разбиранията за публичната организация на живота.

Смята се, че елинското население е по-многобройно от римските заселници. В района на Филипи има и тракийско население. То живее предимно извън града. Въпреки това, траките не са маргинализирани от елините и римляните. Открити са много светилища, посветени на различни

божества, като най-популярните култове са тези към Диана, египетските божества и Силван. Други почитани божества са Артемида, Бендида, Кибела и Дионис, но доминиращият култ е почитането на императора. Липсват данни за наличието на синагога по времето на св. апостол Павел, от което следва, че юдейската общност е незначителна.

1.4.Църквата във Филипи по времето на св. апостол Павел

Данни за възникването на първата европейска християнска общност във Филипи може да се открият в книгата Деяния на апостолите. Там се вижда, че Бог най-напред насочва св. апостол Павел към Македония чрез видение.

„През нощта на Павел се яви видение: пред него стоеше един мъж на Македония, който го молеше с думите: Премини в Македония и ни помогни!“ Веднага след видението поискахме да тръгнем за Македония, понеже разбрахме, че Господ ни е призовал да благовестим там“ (Деян. 16:9, 10).

Описани са три случая на обръщенци в началото на мисионерската дейност във Филипи: Лидия и домът ѝ, тъмничният надзирател и домът му, както и предполагаемо обръщение на обладана от зъл дух слугиня. Освен споменатите три случая, в самото Послание до филипяните се откриват още няколко имена, от които едно – Климент – е латинско, а останалите са елински имена (Фил. 4:2,3). Това показва, че в църквата във Филипи преобладаващият етнически състав включва елини и римляни, но е възможно да има и други етнически групи. Няма данни за вярващи във филипийската църква, които да спадат към елитните съсловия на града.

1.5.Цели и основни теми в Посланието на св. апостол Павел до филипяните

По отношение на целите и основните теми на посланието няма единодушие. Има няколко разбираня: за едно писмо без ясно изразена цел

или теми; за едно писмо с няколко изразени цели и теми; за няколко писма с няколко различни цели и теми; за едно писмо с една основна цел и тема.

Най-аргументирано изглежда становището, че това е едно послание с една ясно изразена тема, която се въвежда във Фил. 1:27 – а именно, наставлението на филипяните да живеят достойно за Благовестието като граждани на небесния полис. В последствие тази тема е развита в цялото послание, като е подкрепена от даването на положителни и отрицателни примери за такъв живот. Един от основните примери, който подкрепя това наставление, е този на Господ Иисус Христос във Фил. 2:5-11, където Неговото отношение е дадено на филипяните като главен мотив за подражание, който те трябва да следват в своята общност и да усвояват като свое лично отношение.

2. Христологични химни в Новия Завет

Идеята за наличието на христологични химни в Новия Завет е сравнително нова. Понятието „химн“ невинаги се разбира еднозначно от различните библейски тълкуватели. Обикновено се приема едно по-широко разбиране за химните като кредо (или символ верую), което включва догматичен, изповеден, литургичен, полемичен или доксологичен материал, който може да бъде установен по два главни критерия: стилистичен – специфичен ритъм, открояващ се при четене на глас, наличие на хиазъм, паралелизъм; и лингвистичен – наличието на необичаен речник.

Плиний Млади свидетелства за практиката на християните да пеят химн на Христос като на Бог около 111–112 г. сл. Хр.

Това и други ранни свидетелства водят много съвременни учени да се опитват да намерят в Новия Завет следи от тези ранни химни и по някакъв начин да ги изолират като такива.

Главната цел на повечето древни химни е да принесат възхвала, благодарност, молба или комбинация от изброеното спрямо божествения свят. Това, което обединява разнообразието на различните химнографски композиции, е тяхната по-специфична форма.

2.1. Понятието „химн“

Думата химн (*ᾠνος*) се използва от Омир в смисъл на „песен“. Думата *ᾠμέω* се използва в смисъл на „пея песен“ или по-общо „хваля“, но освен това и в смисъл на „утвърждавам“, „заявявам“ и „рецитирам“. Има няколко начина да се разглежда тази дума.

Първият начин е в смисъла, който са влагали гръко-говорещите не-юдеи. За тях понятието *ᾠνος* е разбирано като песен или поетична композиция на възхвала на боговете. Някои риторизи от елинския свят го използват и в смисъл на „панатерик“ (*epanion*), отново насочен към боговете. Понякога обаче *ᾠνος* е използван и за възхвала на хора и места.

Вторият начин, по който може да бъде разглеждан терминът *ᾠνος*, е според употребата му в LXX. На много места там той се употребява за обозначаване на песен на възхвала на Бога (2 Лет. 7:6, Неем. 12:24, Юдит 15:16, Пс. 99:4, 118:171, 148:14 и др.). Тук обектът е различен в сравнение с елинистичните химни, общото обаче е, че основната функция на химна е принасянето на хваление. За гръко-говорещия юдеин думата *ᾠνος* би могла да се употребява в два основни смисъла: първият, който е близък до разбиранията по отношение на елинистичните текстове; а вторият – по-общ смисъл, който е относително формална изява, насочена към Бога. Най-вероятно това второ, по-общо разбиране на *ᾠνος*, е било по-разпространено и по времето на св. апостол Павел.

Третият начин да бъде разглеждано понятието „химн“ е като обозначение на критиката на формата.

Това може да бъде отнесено към изследванията на Н. Gunkel, който изолира „химните“ като един от седемте главни типа псалми и дискутира основните структури на всеки тип. Погледът му е насочен към различията във формата на отделните псалми. Химнът обикновено започва с въвеждаща фраза, която призовава към радост и пеене, след което се придвижва към основния корпус на самия химн. Съдържа се и мотивиращ параграф, който дава причините, поради които Бог трябва да бъде възхваляван. В края на химна обикновено се съдържа заключителна формула.

Четвърто възможно разбиране за „химн“, може да бъде свързано с понятието за „химнологичен фрагмент“, включен в останалия корпус на съответния библейски текст.

Много библейски изследователи като Ernst Lohmeyer, Joachim Jeremias, Ralph Martin, Jean-François Collange и др. считат, че могат да бъдат открити химнологични фрагменти в новозаветните книги и най-вече в Corpus Paulinum, които въпреки, че след момента на включването им в съответните послания вече не са „химни“ в смисъла на гореспоменатите разбирания, но те са били химни в оригиналния си вид. Това е и най-разпространеното схващане за химн, и най-вече, когато се говори за „христологични химни“. Христологичният химн вече е по-тясно свързан със свидетелството на Плиний, където се споменава т. нар. „Carmen Christi“ или химн, възхваляващ Христос като Бог.

2.2. Христологични химни в Новия Завет (Кол. 1:15-20, 1 Тим. 3:16, Фил. 2:5-11).

Въпросът е дали подобни химнологични откъси от ранната устна традиция могат да бъдат включени и открити по някакъв начин в свещените Писания. Предлагат се няколко критерия, по които да бъдат установени

подобни химнологични фрагменти: въвеждащи формули; наличието на ритъм и необичаен речник, различаващ се от общия контекст и тон на съответното послание; наличието на богословски концепции (особено свързани с хринологията), изказани на възвишен, литургичен език и др. Има три основни пасажа, които се считат от широк кръг библейски изследователи за хринологични химни: Фил. 2:5-11, Кол. 1:15-20, 1 Тим. 3:16. Това разбиране, обаче, е критикувано от редица съвременни богослови, като до ден днешен няма единодушие по въпроса дали въпросните текстове представляват химни и как точно са конструирани като такива, и дали не е по-добре да бъдат наричани поетични рефлексии или възвишена проза.

По отношение на текста от Фил. 2:5-11, аргументите против приемането му за химн взимат превес в най-новите изследвания и те със сигурност имат своето основание. Неуспехът да се установят ясни граници на евентуалния химн, несъвършеният паралелизъм и очевидната асиметрия между първата и втората част от него, както и липсата на индикация от страна на св. апостол Павел, че цитира чуждо произведение, наклонят силно везните в посока към приемането на текста като възвишена проза със силно изразен поетичен стил, наподобяващ юдейските псалми. От друга страна трябва да се отчете, че действително пасажът има различно звучене в сравнение със заобикалящия го контекст и силно изразена изповедна форма.

Поради тази причина, ако този пасаж може да бъде приеман за химн, то това най-добре би било в по-широкото разбиране на тази дума – като пасаж, който наподобява по своя изказ поезия.

3. Екзегетически анализ на хринологичния химн в Посланието на св. апостол Павел до филипяните 2:5-11

3.1. Идеен фон на хринологичния химн във Фил. 2:5-11

В стремежа да бъде открит идейният фон зад христологичния пасаж във Фил. 2:5-11, библейските изследователи се насочват в три посоки: юдейски идеен фон; гръко-римски идеен фон; гностичен идеен фон.

Към юдейския идеен фон спадат няколко възможности.

На първо място, поемата за страдащия Служител Господен от Ис. 40-60 гл. Аргументите са няколко: доказателствата от LXX, където е употребен изразът *παῖς θεοῦ* (Ис. 52:13), който може да бъде разглеждан като синоним на *δοῦλος*, както е преведен при Aquila. Споменаването на безславното явяване (Ис. 52:14 – *αδοξήσει*, Ис. 53:3 – *τὸ εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον*) и послушността на Служителя Господен (Ис. 50:4 – *προσέθηκέν μοι ὡτίον ἀκούειν*), който е наранен поради нашите беззакония (53:5) и е предаден на смърт (Ис. 53:6,12 – *παρεδόθη εἰς θάνατον*). По-нататък се отбелязва контрастът, който се рисува в Ис. 52:13, съпоставен с контраста във Фил. 2:9, и наличието на ясен паралел между *ὑψωθήσεται* (Ис. 52:13) и *ὑπερύψωσεν* (Фил. 2:9). Друго силно доказателство се открива в Ис. 45:22 и Ис. 49:7. В Ис. 49:6 и сл. Бог позволява на служителя Си да вземе мястото, което е запазено за него, и най-вероятно именно тази част е изиграла силна роля на по-късен етап при формирането на химна във Фил. 2:5-11. Св. апостол Павел приписва на Христос божествените прерогативи, които се намират в Ис. 45:23, където Бог заявява: *Κατ' ἑμαυτοῦ ὀμνύω Ἴη μὴν ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματός μου δικαιοσύνη, οἱ λόγοι μου οὐκ ἀποστραφήσονται ὅτι ἐμοὶ κάμψει πᾶν γόνυ καὶ ἐξομολογήσεται πᾶσα γλῶσσα τῷ θεῷ.*, което кореспондира много директно с Фил. 2:10-11: *ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψη ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρὸς.*

На второ място, като вероятен фон се разглежда идеята за Първи Адам-Последен Адам.

Ключът към това разбиране е предполагаемата прилика между думите *μορφή* и *εἰκών*, приети от мнозина изследователи за взаимнозаменяеми такива, които най-добре могат да бъдат преведени с думата „образ“. Тук има опит да се открие т. нар. антитетична типология, при която лице или събитие от миналото предизобразява по обратен аналогичен начин друго лице или събитие от бъдещето. Адам е „есхатологичният Адам“, бидейки „син Божи“ и глава на човечеството, който донася смърт и грех, докато Иисус Христос освобождава човека от тези страдания.

Паралелите в христологичния химн между Адам и Христос могат да бъдат представени обобщено в следната таблица:

Христос	Адам
Съществуваше в образ на Бога – <i>ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων</i>	Създаден по Божий образ (<i>εἰκών</i>)
Не държа равенство с Бог – <i>οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ</i>	Изкуши се да бъде като Бога
Взе образ на роб/слуга (<i>δοῦλος</i>)	Бе поробен от греха
Бе послушен до смърт – <i>ὑπήκοος μέχρι θανάτου</i>	Бе предаден на смърт след непослушание

Според библеистите, поддържащи паралела между Христос и Адам в христологичния химн, водещата мисъл у св. апостол Павел при написването (или инкорпорирането) на Филипияни 2:5-11 е именно връзката между първия и втория (последния) Адам.

На трето място е разгледан идейният фон на Праведника от Премъдрост Соломонова.

Фонът на химна, според това предложение, се определя от идеята за Праведника, страдащия слуга, който е божественият инструмент на *Sapientia*. Тук се зачита влиянието на одата за страдащия Служител в Ис. 52-53, но се отива отвъд образа, описан там. Образът от Ис. 52-53 търпи развитие, продължаващо и в идеята за Праведният от Прем. Сол. в две направления: Праведният губи всички индивидуални белези в Прем. Сол. и съдбата му става обща и типологична, превръщайки се в докетична фигура, както е описано в Прем. Сол. 3:1-4. Праведният, който е бил в Божий образ, взема образа на страданието и смъртта и след това получава прослава. Смята се, че твърдението за пред-съществуването във Фил. 2:6-11 отговаря на твърдението за пред-съществуване на самата Мъдрост в Прем. Сол., а не на самият Праведник. Мъдростта е тази, която предвечно съществува с Бога, след което идва на света, за да пребъдва тайнствено с Праведния. Според привържениците на този фон оригиналният юдейски химн, структуриран с *parallelismus membrorum*, е преработен от християнска гледна точка, така че да вземе под внимание индивидуалната специфика на Христовата смърт, която се появява в тристишна строфа.

По отношение на гръко-римския идеен фон на Фил. 2:5-11 също има различни предположения.

На първо място, някои изследователи считат, че в Посланието до филипяните, св. апостол Павел използва идеи изведени от стоическата етика.

Тук се забелязва сходство между Посланието до филипяните и стоицизма в няколко семантични полета (Фил. 1:6. 9-10) – добро дело (*ἔργον ἀγαθόν*, ст. 6), проникателност (*ἐπίγνωσις*) и всяко разбиране (*πάση αἰσθήσει*, ст. 9), да изпитват нещата, които се различават (*τὸ δοκιμάζειν ὑμᾶς τὰ διαφέροντα*, ст. 10). В гл. 3 се забелязват думи като „знание“ (*γνώσις*, 3:8, 10), „улавям“ (*λαμβάνω*, ст. 12), „усъвършенстван“ (*τετελείωμαι*, ст. 12, 15), „впускам във“ (*διώκω*, 12-

14), и „дел“ (*σκοπός*, ст.14). Някои от тях са просто общи философски изрази, а други – специфично стоически конотации (*διώκω*, *σκοπός*, *καταλαμβάνω* – до разширението, което отразява стоическото *καταλείπει*). В гл. 4 свидетелство за употребата на стоически термини се открива в 4:10-20, където св. апостол Павел комбинира идеята на неговата радост (ст. 10) с неговата себедостатъчност (*autarkeia*, ст. 12). Като най-показателна за влиянието на стоическите идеи в посланието се счита насърчението филипяните да „живеят като граждани“ (*πολιτεύομαι*) в съответствие с Христовото благовестие, което е главен мотив в цялото послание.

На второ място се разглежда идеята, че като фон на христологичния химн от Фил. 2:6-11 стои римското разбиране за съревнованието (или път) за почести (*Cursus honorum*). *Cursus honorum* е последователност от възходящи позиции, които бележат предимно житейския курс на римската сенаторска прослойка. Въпреки че преходът от република към принципат води до значителни промени в начина, по който функционира *Cursus honorum*, стремежът към честолюбие не само се запазва, но и дори се засилва и заема все по-централна роля в римското общество. Стремежът на св. апостол Павел е да предложи алтернатива на установения културен модел чрез разказа за Иисус, който снизхожда от най-високата позиция. Въпреки че филипяните са под влиянието на *Cursus honorum* като жители на римската империя, то те най-вече са небесни граждани, чийто модел по примера на техния Господ трябва да бъде *Cursus pudorum*. С тази цел, апостолът представя портрет на Христос, Който снижава статута Си в три последователни позиции: от равенство с Бога (първа позиция) през приемането на човешки и слугински образ (втора позиция) до публично унижение чрез смърт на кръст (трета позиция). Във втората част от химна въздигането на Христос от Отец напомня за начина, по който императорът издига в почит тези, които са му угодни чрез публична

церемония. Но в случая Този, Който въздига Христос до най-голямата почит, е много по-голям от императора. Провъзгласяването на Иисус за *Κύριος* също кореспондира с най-висшия статут на императора като Господар на света.

И накрая, третата възможност за вероятен гръко-римски идеен фон е гностичният произход.

Според някои изследователи, историята на Христос от Фил. 2:6-11 е заимствана от гностичното учение за *Sophia*, една от еоните, която страстно, своенравно и неестествено пожелава насилствено да проникне в същността на Бога, без това да ѝ се полага. Тя се опитва да вземе на себе си Неговото величие и абсолютна същност. Това нерегламентирано посегателство спрямо Бога от страна на *Sophia* може да се види в израза от *τὸ εἶναι ἴσα θεῷ* (2:6). По същия начин привържениците на този фон считат, че Христос не притежава равенство с Бога, понеже не би се показвал доброволният му избор в *οὐχ ἄρπαυμὸν ἠυήσατο*. Изразът *ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων* обаче говори от своя страна, че Христос притежава в Себе Си божествената слава и възможност да сграбчи това равенство, ако поиска. Други изрази, които се считат за заимствани от гностицизма, са свързани с контраста *μορφῇ θεοῦ – μορφῇ δούλου*; като типично гностични се считат и идеите за трите региона на обитание на духовните същества – небесните, земните и подземните (ст. 10). Особено споменаването на подземните същества (*καταχθονίων*) напомня за гностичното учение за слизането в ада.

От всички тези фонове, най-солидните аргументи са в полза на фона от поемата за страдащия Служител Господен от Ис. 40-60 гл., както и фона на римския *Cursus honorum*. Твърде вероятно е св. апостол Павел да е съчетал поемата за страдащия Служител Господен и ясното разбиране за римския облик на град Филипи и римско съзнание у членовете на църквата във Филипи и в резултат на тези два елемента да е създал христологичния химн във Фил.

2:5-11, в който могат да бъдат открити алюзии както към императорския култ, така и към поемата за страдащия Служител Господен.

3.2. Екзегетически анализ на Фил. 2:5-11

Добра начална точка за екзегетиката е вникването в структурата на текста на съответния пасаж. Най-общо, пасажът говори за три състояния на Христос: Христос преди въплъщението, въплътения Христос и прославения след кръстната смърт Христос. Затова изглежда закономерно химнът да бъде разделен на три части, като е предложено да бъде разглеждан и като хиазъм. Като централна точка на хиазъма може да се приеме изразът *θανάτου δὲ σταυροῦ*, понеже води до най-ниската точка от снизхождането на Христос от небето към земята и съответно възвисяването Му от земята към небето.

(1) *ὅς ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων οὐχ ἀρπαγμὸν ἠγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῶ,*

(2) *ἀλλ' ἐαυτὸν ἐκένωσεν μορφὴν δούλου λαβὼν, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ σχήματι ἐρέθεις ὡς ἄνθρωπος*

(3) *ἐταπείνωσεν ἐαυτὸν γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου,*

(x) *θανάτου δὲ σταυροῦ.*

(3') *διὸ καὶ ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσεν*

(2') *καὶ ἐχαρίσατο αὐτῷ τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πάντων ὀνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πάντων γόνων κάμψη ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων*

(1') *καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν θεοῦ πατρὸς.*

3.2.1. Христос преди въплъщението

Μορφῇ θεοῦ е ключова дума по отношение на този химн и не един библейски изследовател обръща внимание на този факт.

Една от причините е, че *μορφῇ θεοῦ* е *hapax legomenon* в *Corpus Paulinum* и в Новия Завет се среща освен тук, единствено в Евангелието според св. ев.

Марк 16:12 – *Μετὰ δὲ ταῦτα δυσὶν ἐξ αὐτῶν περιπατοῦσιν ἐφανερώθη ἐν ἑτέρᾳ μορφῇ πορευομένοις εἰς ἄγρον*. Въпреки това, коренът *μορφ-* се появява сравнително често в *Corpus Paulinum* в сродни думи: *μόρφωσις* (Рим. 2:20, 2 Тим. 3:5), *μορφώω* (Гал. 4:19), *μεταμορφώω* (Римл. 12:2, 2 Кор. 3:18), *συμμορφίζω* (Фил. 3:10), *σύμμορφος* (Фил. 3:21).

Тази дума най-общо може да означава образ, форма, облик, фигура, изглед, външност, явление. Може би най-правилното тълкуване на *μορφῇ θεοῦ* е като израз, говорещ за позиция и естество на Бог, които Христос притежава. Ако първата част (божественото естество на Христос) се разбира под *μορφῇ θεοῦ* то изразът *οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ* би имал много по-плавен прочит в смисъл на божествена позиция на Христос, носеща със себе си съответните божествени прерогативи и права.

Друг много дискутиран въпрос е как да се тълкува фразата *οὐχ ἄρπαγμὸν ἠγγήσατο τὸ εἶναι ἴσα θεῷ* и по-точно думата *ἄρπαγμός*. Тя може да бъде преведена в няколко посоки: ограбване, грабителство, нещо хванато, сграбчено – плячка, награда, нещо, което трябва да се държи здраво, да се запази. Глаголът *ἄρπάζω* означава грабвам, сграбчвам, заграбвам, отвличам насила, хващам, вземам, заемам, превземам алчно, изтръгвам, отнемам, нападам. Би било голяма грешка думата *ἄρπαγμός* да се разглежда на чисто лингвистична база. Решаващото за нейното тълкуване е осветлението, което дава непосредственият контекст. От една страна, би било трудно да се възприеме тълкуване, което говори за нещо, което Иисус не притежава и към което би могъл да се простре, за да го сграбчи, още повече равенство с Бога, което Му се полага по право и за което свидетелства предшестваният израз *μορφῇ θεοῦ*. Затова по-логично е възприемането на израза като един вид отказ от привилегиите на равенството с Бога, което по-нататък в текста е развито с глаголите *ἐκένωσεν* и *ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν*, показващи какво е направил Христос в следствие на отказа от привилегиите на равенството с Бога.

3.2.2. Въплътеният Христос

Думите *ἐκένωσεν* и *ἐταπείνωσεν* олицетворяват централната идея на целия химн.

В класическата гръцка литература *ἐκένωσεν* буквално означава „да изпразниш“, „да направиш празно“, а метафорично означава „да осуетиш“. В ЛХХ простата форма на глагола се появява само два пъти – в Йер. 14:2, 15:9, където е в метафоричен смисъл и означава „изнемощели“. В Новия Завет се появява пет пъти, от които три пъти в пасивна форма, изисквайки метафорично разбиране – Рим. 4:14 (празна вяра), 1Кор. 1:17 (да не се лиши кръстът от силата си), 2 Кор. 9:3 (хвалбата на апостола да не се окаже напразна). Останалите две появи на *κενόω* са в активна форма – Фил. 2:7 и 1 Кор. 9:15, където думата отново е използвана в метафоричен смисъл и означава „лишавам, осуetyявам“ (в случая похвалата на ап. Павел). Това, което става очевидно от тези примери, е, че св. апостол Павел използва този глагол изключително метафорично, какъвто най-вероятно е и случаят във Фил. 2:7.

Поради това мнозина изследователи виждат в този израз поетичен изказ, говорещ за Христос, Който „излива Себе Си“ и се поставя на разположение на хората, изявявайки по този начин Своето смирение. По-точната дефиниция на фразата се разкрива в двете причастни фрази, които следват: *μορφὴν δούλου λαβὼν* и *ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος*. Те свидетелстват за начина, по който Христос понизява Себе Си. Много вероятно е св. апостол Павел да отчита факта, че пише до християнски читатели с езическо минало във Филипи, поради което *μορφὴν δούλου λαβὼν* да притежава конотация в смисъл на робство. Той счита, че първоначалната аудитория най-вероятно е разбирала робството като лишаване от права на съответен индивид, включително и от правото на живот. Когато Иисус „понизява Себе Си“, Той прегръща Божието призвание и става слуга без никакви права. Той не разменя природата или

образа на Бог с тези на слуга. Вместо това Той изявява природата и образа на Бога в природата и образа на слуга, като по този начин показва какъв е Неговият характер и какво означава да е Бог. Друго резонно мнение е отчитането на възможна връзка между *ἐκένωσεν* и *μορφὴν δούλου* на фона на поемата за Служителя Господен от книгата на св. пророк Исаия. Вторият израз, съдържащ причастие, който обяснява *ἐκένωσεν*, е *ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος*. Тази фраза е модална и описва по-скоро начина, по който Христос понизява Себе Си. Аористното причастие *γενόμενος* заедно с представката *ἐν* набляга на ставането в смисъл на позиция – приемане на позиция. Друга ключова дума е *ὁμοίωμα*, която е свързана с думи като *μορφῆ*, *εἶδος*, *εἰκόν*, *ιδέα*, *σχῆμα* и може да означава идентично копие на оригинала, като по-този начин да обозначава, че Христос действително се отъждествява с човешкия род и става като човек във всичко. От друга страна, думата означава и подобие, което носи идеята и за отличаване от оригинала, което в настоящия контекст може да означава, че Христос е нещо повече от обикновен човек.

Христос се явява във въплъщението като човек (*καὶ σχήματι εὑρεθεὶς ὡς ἄνθρωπος*), но без грях (*ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων*), лишавайки се доброволно от правата, които има, пребивавайки в *μορφῆ θεοῦ*, като вместо това се появява като безправен слуга (*μορφὴν δούλου λαβών*). Именно тези три момента рисуват Христовото понижение (*ἐαυτὸν ἐκένωσεν*), което обаче е доразвито по-нататък в химна чрез поставянето в паралел с отношението на смирение, което Христос демонстрира в живота си на тази земя.

Ἐταπείνωσεν ἑαυτὸν е главно изречение, което стои в хиазмична връзка с *ἐαυτὸν ἐκένωσεν*. По този начин се отразява крайната кулминационна част на Христовото унижение, като *ἐταπείνωσεν* продължава мисълта, подета от *ἐκένωσεν*. *Ταπεινώω* означава „да се смири“, „унизи“ и в съчетание с възвратното местоимение *ἑαυτὸν* означава „смири себе си“, понеже местоимението говори за доброволно и свободно действие.

По-нататък в химна се разкрива и начинът, по който Христовото смирение придобива конкретен израз. Това става с причастната форма *γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου*. Христовото смирение се изявява в Неговото покорство до смърт. И така, първата част от химна постепенно достига своята кулминация, завършваща с думите *θανάτου δὲ σταυροῦ*.

Като обобщение на тази първа част от химна може да се каже, че в нея се говори за Христос, поставен в най-високата позиция – равенство с Бога, поради факта, че Самият Той е Бог. Ако най-естественият прочит на *μορφῆ θεοῦ* е, че този израз говори за божествената същност на Христос, то с израза *τὸ εἶναι ἴσα θεῷ* се свидетелства за Неговия най-висш статут, произлизащ от Неговата божествена същност. Христос е и по природа, и по статут Бог. Той не иска, обаче да експлоатира тази позиция само за Себе Си и затова избира да дойде на земята като човек чрез Въплъщението. Именно във въплъщението Му в човешки образ се разкрива Неговото понижение (*ἐαυτὸν ἐκένωσεν*), защото Висшият се отъждествява с низшия. Но Христос не спира единствено до там. Неговото понижение, мотивирано от Неговото смирение, отива още по-далече, като бивайки в човешки образ, Той води живот на покорство и умира по най-унизителния начин – чрез смърт на кръст. Въпреки че в химна не се споменава изкуплението на човека чрез жертвата на Христос, то това се подразбира, тъй като е интегрален момент от благовестието Христово, чрез което филипяните са привлечени към новия живот и завет. Акцентът в тази първа част от химна не пада върху изкуплението на човека, а върху унижението на Спасителя и отношението Му да отдаде напълно Себе Си за другите, стигайки до най-унизителния и тежък край на Своето понижение.

3.2.3. Възвисеният и прославен Христос

След като химнът достига своята най-ниска, груба и провокативна точка – смърт на кръст, следва възходящ обрат.

Изразът *διὸ καὶ* бележи началото на втората част на химна. От една страна Христовото възвисяване представлява библейския принцип, че който се смири, ще бъде възвисен. Не би трябвало този израз да се възприема като компенсация от страна на Бога на Христос, а като доказателство за Божието одобрение на избора на Христос да изяви равенството Си с Бога по начин, демонстриращ саможертва и отношение на смирение, и покорство. Глаголът *ὑπερύψωσεν* се разбира от някои като даване на позиция, по-висока от предишната, а други виждат в него израз на победа над определени сили (това във връзка с последващия израз *ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων*). Нито едно от горепосочените тълкувания обаче не е точно. В преобладаващата част от случаите, в които се среща при св. апостол Павел, този израз отразява преувеличение (или екстраполиране с риторичен ефект), а не обрисуването на конкретна позиция.

Изповядването на Иисус Христос като Господ от всеки език е вторият елемент на Божията цел да извиси Сина.

В класическия гръцки *ἑξομολογήσεται* говори за открита и публична изповед. В ранната християнска литература в тази дума се включват два елемента: хваление и благодарност. В контекста на Фил. 2:6-11 обаче може да се говори за открито признание, че Иисус има правото да господства. За вярващите това признание идва от сърцето, а за другите то е признание и недоброволно предаване пред Христовата власт. Налице е паралел между Фил. 2:10 и Ис. 45:23 от LXX, където се вижда промяна на цитата при ап. Павел, където името *ΥΝΩΗ* е заменено с Иисус, на Когото ще бъде отдадено това всеобщо поклонение.

Изразът *κύριος Ἰησοῦς Χριστός* също е много важен за втората част от химна и стои в идейна симетрия с господстващата позиция на равенство с Бога, от която Христос се отказва, за да стане човек (в ст. 6).

Титлата *Kύριος*, с която е наречен Христос тук, и изразът *Ἰσα θεῶ* (ст. 6), са характерни също за езика на императорския култ. Императорът е считан за *Kyrios*, за което свидетелства, наред с други, надпис от 67 г. в Коринт посветен на Нерон, където той е наречен *ὁ Κύριος Σεβαστός*. В други текстове се заявява, че императорът е *ισόθεος*, равен на Бога (*Par. Heid. 1716.5*), също посветен на Нерон). Това не означава непременно, че св. апостол Павел търси конфликт с императорската власт, а разкрива на език, близък до филипяните, господстващото положение на Христос като Цар над царете. Докато в първата част от химна акцентът е върху смирението на Христос, което трябва да бъде мисловен модел за филипяните, то във втората му част се набляга върху това, че Бог показва своето одобрение, като възвисява този, който преди това се е смирил. Христовото господство насочва към възхвалата на Бога и характера на Отец в края на химна с израза *εἰς δόξαν θεοῦ πατρὸς* (*Phi 2:11 NA28*). Няма конфликт между славата на Бог Отец и възвисяването на Христос като Господ и всеобщото преклонение пред Него. С този завършек св. апостол Павел примирява своя монотеистичен светоглед с разбирането за божествената природа на Христос, същевременно разкривайки Го като част от Троицата.

Като обобщение на тази втора част от химна може да се каже, че тя разкрива, от една страна, суверенната власт на Бога да възвисява този, който се смири и да го издига в позиция на почит, която е публично видяна и отдадена. В случая възвисяването на Иисус от Отец показва, че понижението на Христос от първата част е избор, в който участва в хармония Цялата Троица и който е част от спасителния и примирителен план на Бог да доведе цялото творение в подножието Си и цялото творение да отдаде слава на Бога и на Христос, извършил спасителното дело, стигайки до крайната точка на унижение. Няма нито една частица от творението, която да не изповяда и признае могъществото, славата и величието на Бога, без обаче да се посочва, че всички ще го направят доброволно. Втората част съдържа в себе си

есхатологично очакване и обещание, че в края на дните Христос ще бъде явно разкрит като Господ и всички ще видят Неговата най-висша позиция. Освен това може да се каже, че ако в първата част от химна акцентът пада върху Христовото смирение и саможертва, то във втората част акцентът е предимно върху Неговото Господство и суверенитета на Бога. Цялата история от Христовото понижение до Неговото възвисяване води към крайната и абсолютна цел и есхатологично очакване Божията слава да възсияе над вселената.

3.2.4. Функция на христологичния химн (2:5, 2:12)

Съществува единодушие между библейските изследователи, че ст. 5 е ключов за разбиране на функцията на христологичния химн от ст. 6-11 – *τοῦτο φρονεῖτε ἐν ὑμῖν ὃ καὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ*.

Важно е да се отбележи, че основният призив в ст. 5 може да се открие в императива *τοῦτο φρονεῖτε*, който издига на преден план това, което св. апостол Павел очаква от филипяните – да мислят по определен начин. Този израз не говори за очакванията на апостола те да подражават на делата на Христос описани в последващия химн, а да възприемат Неговия начин на мислене, ако бъде възприето тълкуването на *ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ* по начин, следващ парадигматичната хипотеза. Затова може да се каже, че в крайна сметка функцията на христологичния химн във Фил. 2:6-11 е да бъде парадигма за начина на мислене и отношение, което филипяните трябва да възприемат сред своето събрание по аналогия на римското общество, в което живеят, и в себе си като отделни единици на цялото небесно общество.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Въз основа на библеистичната литература от патристичния период на Църквата до наши дни и прилагайки методите на историко-граматическата екзегеза, риторичната критика и критиката на устното предание, в представения дисертационен труд е разгледан перикопът от Посланието на св. апостол Павел до филипяните 2:5-11, по-специално във връзка с хипотезата за възможния му прочит като христологичен химн със съответните богословски и практически последици от това.

С цел да се предложи максимално точно тълкуване на текста са разгледани характеристиките на историческата обстановка, към която той се отнася, както и присъщият му идеен фон. Предложено е екзегетическо изследване на гръцкия текст, съчетано с обзор и критичен анализ на светоотеческите и по-късните библеистични коментари по темата и на някои значими съвременни изследвания и опит да се установи функцията на пасажа и приложението му спрямо съвременните условия, в които е поставена Църквата.

Обобщение по глави

В уводната първа глава са разгледани актуалността на темата, целите, задачите, предметът и обектът на изследване.

Формулирана е и основната хипотеза, че функцията, която този възвишен пасаж изпълнява в корпуса на цялото послание, е да бъде парадигма за начина на мислене и отношение, което филипяните трябва да възприемат в себе си и сред събранието си. В начина, по който е обрисуван Христос, може да се види алюзия към императорския култ, от една страна, а от друга – към Песента за страдащия Служител Господен от Книгата на св. пророк Исаия.

Представени са методите на изследване, някои от които са добре познати, като историко-граматическата екзегеза, докато други все още навлизат в

полето на внимание на българските изследователи (риторична критика и критика на устното предание).

Направен е кратък преглед на тълкувателната история от времето на светите отци и учители на Църквата, през Средновековието и новия период след Реформацията до изследванията от XX и XXI век.

Във втората част са разгледани isaгогическите сведения за Посланието до филипяните, като е формулирана хипотезата, че става дума за едно цялостно и завършено послание с автор св. апостол Павел, който пише до филипяните от затвора в Рим. Разгледани са различни хипотези за целите и темите в посланието, като е застъпена идеята, че то е изградено около една основна тема, формулирана в гл. 1, ст. 27-30, а именно наставлението филипяните да упражняват достойно своето небесно гражданство. Направен е и опит за реконструкция на историческата атмосфера и първоначалната аудитория на посланието.

В третата част е разгледан въпросът за наличието на христологични химни в Новия Завет и възможността да бъдат установени като такива. Приложени са изследвания върху формата на някои от пасажите, считани за химни, и е предложено тези пасажи да се разглеждат само условно като химни, в смисъл на текстове, отличаващи се с особено възвишен поетичен стил, но не и като ранни литургични песнопения.

В четвъртата част е направен екзегетически анализ, включващ разглеждането на различните идейни фонове, които предполагаемо стоят зад създаването на химна във 2 гл. Изводът е, че най-близко до него стоят концептуалният фон за Служителя Господен и гръко-римският фон *Cursus honorum*, но най-вече в аналогията си по отношение на императорския култ.

След разглеждането на идейните фонове е направен екзегетически анализ на гръцкия текст на химна, който подкрепя поставената в началото хипотеза.

Изводи от изследването

В резултат от настоящото изследване могат да бъдат изведени следните заключителни бележки.

На първо място, христологичният химн в Посланието на св. апостол Павел до филипяните функционира като парадигма за подражание на отношението на Иисус Христос, което трябва да бъде възприето както от всеки поотделно, така и цялостно в междуличностните отношения.

На второ място, отношението, което св. апостол Павел иска да вижда във филипяните, е смирено търсене на ползата на другия, също както Христос, Който е в Божий образ, не решава да използва прерогативите си на равенство с Бога за Своя собствена полза, а избира доброволно да понизи Себе Си, въплъщавайки се като човек и отивайки още по-далеч в Своето понижение, като живее живот на послушание, характерен за човек от най-ниските слоеве на римското общество. Той обаче отива и отвъд тази граница, умирайки чрез най-унизителната смърт – тази на кръст. Христос не просто понизява Себе Си, но Той и унизява Себе Си, за да разкрие по този начин Своята любов към човека, любов, която отеква и в старозаветната песен на страдащия Служител Господен в Книгата на св. пророк Исая. Именно такава жертвоготовна, дълбока любов, която да е готова да стигне докрай, св. апостол Павел иска да вижда сред събранието във Филипи.

На трето място, в размишлението за великата любов, която се вижда в Христос, риториката на св. апостол Павел се отличава с висок поетичен стил, чрез който той, от една страна, прославя отношението и делото на Христос, а от друга, се опитва да въздейства на своите слушатели да се включат в неговата

възхвала и поклонение пред Бога и да пожелаят да имат в себе си и помежду си същата тази любов.

На четвърто място, в посланието апостолът се опитва да предаде на език, близък до своите читатели, своето поучение, чрез което да помогне за разрешаването на разнородните предизвикателства пред филипяните. Той използва идеи и език, съобразени с техния гръко-римски контекст, но същевременно неговият юдейски произход отеква в различни моменти от посланието и най-вече в химна от Фил. 2:5-11. Превес обаче взимат неговите нови опитности след обръщението му към християнството, през чиято призма се пречупват и юдейският му корен, и гръко-римският произход на неговите слушатели.

И накрая, именно поради факта, че всички тези фактори се преплитат в цялото послание и химна във Фил. 2:5-11, то ще продължава да бъде обект на интерес и изследвания.

Препоръки за бъдещи изследвания

Едно от интересните направления за бъдещи изследвания би бил прегледът не само на разночетенията, но и на самото оформление на перикопа в различните ръкописи. Така например, в P46 изразът *θανάτου δὲ σταυροῦ* е отделен с интервали от двете страни, което повдига въпроса за причините за това решение на преписвача, и то вземайки под внимание колко ранен е посоченият ръкопис.

Би било полезно да се изследват алюзиите между Песента за Служителя Господен и христологичните разбирания на св. апостол Павел в неговите послания, както и да се потърсят алюзиите от императорския култ в посланията, насочени предимно към гръко-римска аудитория.

В случая с Фил. 2:5-11 постоянен интерес представлява изследването на уникалните за пасажа думи (*hapax legomenon*).

Все още риторичната критика не е достатъчно популярен метод в българските библеистични изследвания, затова друга посока на изследване може да бъде мястото на гръцката риторика в Посланието до филипяните.

И накрая, би било много полезно едно по-пълно и пространно изследване на мястото, което Фил. 2:5-11 заема в творчеството на светите отци и учители на Църквата.

Христологичният химн от Посланието на св. апостол Павел до филипяните винаги ще заема особено място в библейските изследвания.

Много по-важно обаче е този образ на смирения, унижен, но и възвисен Господ да запалва сърцата ни, така че Неговият пример да се възплъщава в нашите дела, така че любовта, която сме познали, гледайки към Него, да бъде позната и от хората около нас, които да могат да видят отпечатъка на Божията любов сред нас.

ПРИНОСНИ МОМЕНТИ

В настоящата дисертация могат да се отчетат следните приноси моменти.

На първо място, разработването на научен труд върху христологичния химн в Посланието до филипяните 2:5-11 е нов за българската библеистика. Въпреки пространните изследвания върху този пасаж сред западните библеисти, то такова изследване все още не е правено в българската библеистика.

На второ място, кратките бележки върху историята на тълкуване върху този пасаж обхващат макар и с големи съкращения целия период от развитието на богословската мисъл на Църквата. В почти всички западни изследвания тези прегледи са сведени до много по-кратки периоди – най-вече преглед на съвременните изследвания по въпроса.

На трето място, в това изследване са използвани изследвания от трите християнски традиции – православие, католицизъм и протестантство, като по този начин се цели максимална обективност в направените изводи, и цялостен поглед върху съвременните библеистични изследвания.

На четвърто място, това изследване съчетава в себе си както традиционните методи на историко-граматическата екзегеза, така и по-съвременните библеистични методи на риторична критика и критика на устното предание, които все още са недостатъчно познати в средата на българската библеистика. Представянето на тези по-нови методи и тяхното действие на практика също би бил своеобразен принос.

На пето място, това изследване е направено в традицията на православната библеистика и би могло да бъде полезна база за бъдещи изследвания върху Посланието до филипяните от православни библеисти.

ПУБЛИКАЦИИ

Социалният контекст на църквата във Филипи по времето на св. апостол Павел – опит за реконструкция. В: Свещеното Писание в църковното предание. Сборник доклади от научна конференция, проведена от 8 до 11 октомври 2014, София, Фондация „Покров Богородичен“, 2016, сс. 247–274.

Първият и последният Адам в светлината на христологичния химн в Посланието на св. апостол Павел до филипяните 2:5-11. В: Дни на науката, 2015, В. Търново, Фабер, 2016, сс. 391–397.